

A l'ombra del campanar de Fontanilles

-E *t qu'est-ce que ça veût dire "Llibre d'Albats"?* —em preguntà Françoise aquell vespre del mes de desembre. Ja fa uns anys que Françoise parla un català perfecte, après en les converses amb les nostres veïnes, la Quimeta Sens i la Rosa de can Bech de Baix. Però quan ens vam conèixer a París, fa una dotzena d'anys, quan ella era periodista a *Le Monde* i jo hi anava sovint per a preparar les exposicions i altres activitats de la Fundació Miró, vam començar a parlar en francès i ara no aconseguim de canviar d'idioma entre nosaltres. Potser d'això podria dir-se'n "fixació baix-empordanesa", però primer vull acabar de contar la nostra conversació sobre els albats.

Françoise em va fer la pregunta sobre el "Llibre d'Albats" un vespre pels volts de Nadal, quan passàvem les tardes remenant l'arxiu parroquial de Torroella de Montgrí a la recerca dels avantpassats del meu besavi Josep Sampol. El meu besavi havia estat alcalde de Torroella de Montgrí l'any 1835, quan hi va haver la primera crema de convents d'aquest país. Després en vingueren d'altres. Però en 1835 el meu besavi va aconseguir que no fos cremada la capella dels Dolors del convent dels agustins de Torroella, la qual cosa li valgué, uns anys després, que el govern d'Isabel II el nomenés promotor fiscal del Baix Empordà, amb seu a la Bisbal. Per aquesta raó, en 1853 la meua àvia Adelaida, i en 1890 el meu pare, van néixer a can Sampol, al carrer Valls de Colomer, a la Bisbal. Em cal reconèixer, però, que l'èxit del besavi només va ser provisional: un segle just més tard, pel juliol del 1936, un escamot de galifardeus incendiàries cremà tan aplicadament la capella dels Dolors de Torroella, que l'única cosa que en resta són les fotografies d'abans de la Guerra Civil. Almenys podem saber que era una joia d'arquitectura barroca.

—Els albats —vaig explicar a Françoise— eren els infants que morien abans de tenir ús de raó. I en aquell temps eren tants, que els rectors portaven un registre separat per tal de no sobrecarregar el "Llibre de Defuncions". Aleshores les dones entre els quinze i els quaranta anys tenien un fill cada any i mig o dos, la gran majoria dels quals morien albats. Ningú no hi donava gaire importància a això, ja se sap que els arbres fruiters lleven un cop a l'any i que no tots els fruits arriben a terme.

Recordo que la conversa sobre els albats va ser el mateix dia que vam tenir la sorpresa de descobrir que un dels meus avantpassats havia nascut a Fontanilles l'any 1717. Quan vaig comprar la rectoria de Fontanilles, deu o dotze anys abans d'aquesta descoberta, jo no podia imaginar que un besavi del meu besavi Josep Sampol havia après doctrina, i potser una mica de llegir, a la mateixa sala on ara parem la taula quan tenim invitats a dinar o a sopar. Després comprovarem que aquest avantpassat meu havia estat batejat pel rector Narcís Sala quan ja era vell, l'any abans de la seva mort, molt de temps després d'haver fet gravar el nom SALA als dintells de pedra de les cambres que va fer construir a ponent de la rectoria, però pocs anys més tard que l'exèrcit franco-espanyol de Felip V, encapçalats personalment pel rei (que, per cert, dormí a la rectoria veïna de Palau Sator la nit del 18 de maig de 1706), passés pel vell camí que voreja la nostra rectoria, fugint cap a França, encalçat per l'exèrcit austro-català que una setmana abans l'havia obligat a aixecar el setge de Barcelona. Vuit anys més tard, l'11 de setembre de 1714, com tothom sap, Felip V hi reeixia. Ara sabem que el rector Sala era austracista i no és difícil imaginar que aquella jornada de la primavera de 1706 devia passar una

mala estona.

Però tot això jo no ho sabia quan cada cap de setmana de l'any 1969 recorria el Baix Empordà a la recerca d'un racó on viure i fer arrels. Quan hi penso ara, em sembla clar que la "fixació" que m'impulsava a recórrer aquesta contrada no era només el resultat de saber-me fill i nét d'empordanesos, ni tampoc el record d'aquest paisatge contemplat a la infància, ni tan sols de la influència de les històries que el meu pare i el meu oncle contaven sobre la seva feliç adolescència a la Bisbal. Allò que jo en dic la meua "fixació baix-empordanesa" va ser el resultat d'una fantasia nascuda durant les llargues nits de l'any 1957, a la Presó Model de Barcelona, mentre esperava que arribés la data del Consell de Guerra que havia de jutjar-me per "*atentado contra la seguridad interior del Estado*", aquesta fantasia fou desenvolupada després, durant els anys 1960 a 1965, quan els atzars de l'activitat clandestina em portaren a viatjar sovint de París (on hi havia el nostre centre operacional) a Barcelona, però també a Marsella, a Tolosa, a Bordeus, i a Praga, i a Berlín, i a Varsòvia. A poc a poc, sense adonar-me'n, en aquells temps difícils en què canviava més sovint de passaport que de sabates, va anar creixent en mi el desig cada cop més viu de fer arrels a qualsevol lloc del Baix Empordà. Va ser així i no puc precisar més, ni explicar com, ni per què.

Ara Françoise i jo vivim a l'ombra de la petita església de Fontanilles, els murs de la qual resumeixen la història turmentada d'aquest país. Durant quatre anys, quan cada cap de setmana tornava de Madrid, el cor em saltava dins del pit en veure els quatre ulls del campanar de cadireta des del camí de Gualta. Queden poques pedres del temple pre-romànic que el bisbe Arnulf (que a l'ensens era abat de Ripoll) consagrà l'any 965. Ja fa més de mil anys. Coneixem el nom tan germànic d'aquest bisbe i la data gràcies al fet que el pare Villanueva, al principi del segle XIX, trobà el pergamí on era escrita

l'acta de consagració, a l'arxiu de Sant Pere de Roda. Poc després fou destruït l'arxiu i s'inicià la lenta ruïna del monestir, però el pare Villanueva va tenir l'encert de prendre'n nota i d'explicar-ho al volum XIII del seu cèlebre *Viaje literario a las iglesias de España*, tan apreciat pels erudits. L'edifici actual de l'església de Fontanilles deu ser del final del segle XII. Però al segle XVI, al damunt de la volta romànica, fou aixecat un terrabastall tot voltat d'espitlleres, amb la finalitat militar de servir d'últim refugi als habitants del poble en cas d'atac dels turcs. Aquests atacs sovintejaven, fins al punt que Pella i Forgas diu que, només durant els anys 1555 i 1556, trobà notícies de 38 desembarcaments de turcs al "Llibre de Clavariat" de Palafrugell.

Des del jardí de casa toco les parets de l'església i no em canso de comparar els petits carreus ben escairats del segle XII (època civilitzada, rica i segura) amb el pedruscall bast i agombolat amb preses de la fortificació del segle XVI (època de misèria, guerres i por) i Quina llicó sense paraules per a desfer els tòpics apresos als llibres escolars sobre *Las tinieblas de la Edad Media* i *el esplendor del imperio donde no se ponía el sol*! En tot cas, a Catalunya va ser ben a l'inrevés.

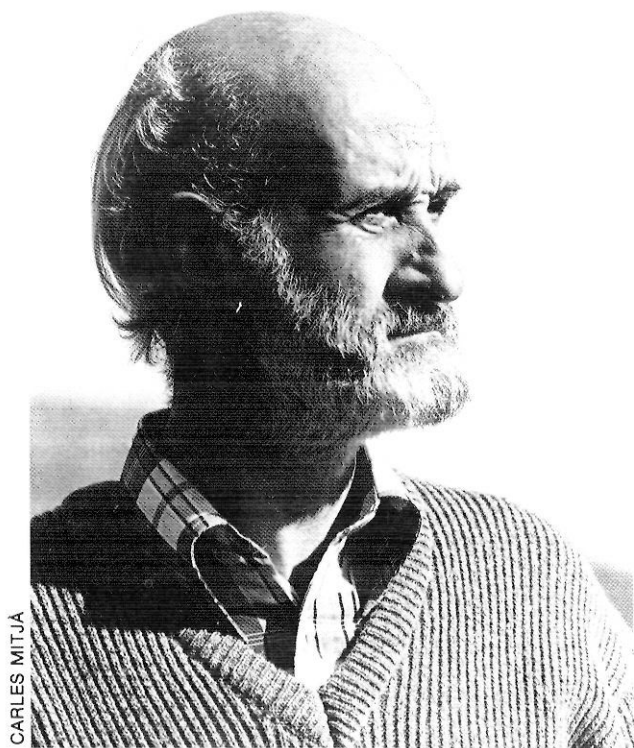
La història dels rectors de Fontanilles acaba tràgicament: l'últim rector, mossèn Joan Prats, fou assassinat a primers d'agost de 1936. L'avi Josep Agell, de Gualta, que amb els seus paletes va restaurar per a mi la rectoria, i que ja havia treballat per a mossèn Joan Prats abans de la Guerra Civil, recorda que el rector tenia cria de canaris en el gran espai de les golfes on ara jo hi tinc l'estudi, i que en regalava a gent dels pobles de la rodalia. En Siset Sens, el nostre veí que va morir ara farà dos anys, m'explicà que mossèn Joan Prats va viure els darrers dies de la seva vida amagat en els camps de blat de moro, perquè a primers d'agost el blat de moro ja és prou alt perquè pugui tapar un home. Tenia por que un dia els incendiàries d'esglésies el vinguessin a buscar, i només s'acostava a can Sens a entrada de l'osc, per a dormir unes hores a la cambra que li havien parat perquè no s'estés tot sol a la rectoria aquells dies que passaven coses terribles. Però no li va servir de res tanta prudència. Els qui el vingueren a buscar el van trobar a la cambra de can Sens una matinada, abans de l'alba. És ben sabut que els qui duen la mort arriben sempre de nit.

Però la naturalesa al nostre entorn, com a tot arreu, és feliç i no té memòria. La silueta de les Medes sobre el blau, els quatre pins del Puig de Miramar darrera del nostre jardí, i les oliveres del Puig Vilar que sovint despenjina la tramuntana, ens aporten una dolça presència que a Françoise li recorda la Toscana dels seus avis. A mi em porta a la memòria el sirventès de Cerverí de Girona, el darrer dels trobadors catalans, que devia passar ben a prop de casa quan el segle XIII va escriure aquests versos d'una gràcia tan delicada:

*De Pals a Torroella
anava cavalcant,
una cançoneta novella
que volia fer, pensant.*

FRANCESC VICENS

Francesc Vicens ha estat Diputat al Parlament de Catalunya i Diputat a Corts.

CARLES MITJA

"Va anar creixent en mi el desig cada cop més viu de fer arrels al Baix Empordà".